

دانش نامه و جغرافیای طبیعی سرزمین گرگان

دکتر مزدک دُرَبیکی*

سرزمین گرگان یا استان گلستان کنونی، با توجه به موقعیت جغرافیایی، تنوع فرهنگی و اقلیم آن، یکی از مناطق بسیار ارزشمند ایران به شمار می رود. یکی از ویژگی های برجسته ی این منطقه، طبیعت یگانه ی آن است که می توان گفت در کم تر جایی از ایران، مشابه آن را می توان دید.

از آن جا که این سرزمین حالت بینابین اکوسیستم جنگل های هیرکانی و منطقه ی مرطوب و معتدل شمال را دارد و کم کم به سمت منطقه ی استپی و نیمه بیابانی ایرانی- تورانی شمال شرق کشور کشیده می شود، بنابراین ویژگی های خاص طبیعی ای در آن هست که باعث شده توان ارزشمندی برای پژوهش در این بخش وجود داشته باشد.

متأسفانه و همانند بسیاری از نقاط کشور، هیچ گاه پژوهش های منطقه ای برجسته ای درباره ی بخش علوم طبیعی در این سرزمین صورت نگرفته، که می توان آن را به دلایل گوناگونی نسبت داد، مانند نبود احساس ضرورت پژوهش های منطقه ای. به عنوان نمونه، برای بسیاری از مراکز پژوهشی و دانشگاهی منطقه، این نوع پژوهش در اولویت نبوده یا این که خروجی پژوهش ها صرفاً در کتاب ها و نشریات تخصصی منتشر شده که عموم جامعه به آن دسترسی نداشته اند. بنابراین جامعه ی محلی و ملی با شناخت پایه و اطلاعاتی از منطقه مواجه است که ناقص و ناکافی ست.

از این رو، با راه اندازی دانش نامه و در فرایند مدخل گزینی، یکی از مباحث اصلی، علوم طبیعی بود، چراکه ویژگی برجسته ی دانش نامه ی سرزمین گرگان، جامع بودن آن است. در شورای راهبردی و با کمک کارشناسان در زمینه های مختلف مرتبط، بسیاری از مدخل های اختصاصی منطقه گزینش و فهرست شد. این نکته را نیز باید گفت که کار این بخش، به نوعی مشکل تر

***دکترای
تخصصی محیط
زیست، عضو
هیأت علمی
دانشگاه آزاد
اسلامی، عضو
شورای راهبردی
دانش نامه**

از سایر بخش‌ها بود. به عنوان نمونه درباره‌ی بناها، مشاهیر، شهر و روستا، مسئله مشخص بود و به عنوان یک مدخل حساب می‌شد، اما در مورد عناصر طبیعی، این گونه نبود، چراکه مثلاً ممکن است حوضه‌ی آبریز یک رودخانه، در چند استان وجود داشته باشد. در هر صورت، این مدخل‌ها با توجه به معیارهای مصوب دانش‌نامه، غربال و حدود ۱۳۰ مدخل اختصاصی استان انتخاب شد. البته باید یادآور شد که به طور قطع، مدخل‌های موجود در منطقه بیشتر است، اما برای نگارش چنین مقالاتی به ده‌ها سال، زمان و مقادیر زیادی بودجه و نیروی حرفه‌ای احتیاج است که در توان دانش‌نامه نیست.

از سوی دیگر، برای بسیاری از مدخل‌های گزینش شده، نویسنده‌ای وجود نداشت و تعدادی از نویسندگان نیز حاضر به همکاری با دانش‌نامه نشدند. از این رو در نهایت با کمک ۲۱ نفر از نویسندگان با تجربه و دارای تحصیلات کارشناسی تا دکترا، ۸۹ مقاله‌ی بخش علوم طبیعی در نسخه‌ی نهایی دانش‌نامه چاپ شد، که پنج زیرگروه کلی را پوشش می‌دهد. هم‌چنین از مجموع ۶۲ عکس رنگی و سیاه و سفید چاپ شده، ۳۱ عکس مربوط به بخش علوم طبیعی است که آثاری از عکاسان ملی و محلی را دربردارد و برخی از آن‌ها برای نخستین بار منتشر می‌شود (جدول ۱ و ۲).

جدول ۱- تعداد مقاله‌های بخش علوم طبیعی دانش‌نامه بر اساس زیرگروه

ردیف	زیرگروه	تعداد مقاله	توضیح
۱	آب	۳۵	آب، سیل، آب‌بندان، آبشار، چشمه، رودخانه، دریا، دریاچه‌ها، تالاب، سد، قنات و ...
۲	جانوران و گیاهان	۹	پوشش گیاهی و زندگی جانوری و گیاهان و جانوران خاص منطقه
۳	علوم زمین	۲۶	اقلیم، خاک، زمین، زمین‌شناسی، معدن، کوه، زلزله، گسل، غار، گل‌فشان و ...
۴	کشاورزی	۲	--
۵	منابع طبیعی	۱۷	جنگل‌ها، مراتع، مناطق حفاظت شده و ...
	جمع	۸۹	--

جدول ۲- تعداد نویسندگان مقاله‌های بخش علوم طبیعی دانش‌نامه

ردیف	رتبه	تعداد
۱	هیئت علمی دانشگاه	۴
۲	کارشناسان خبره مراکز اجرایی و تحقیقاتی دولتی	۱۲
۳	کارشناسان خبره آزاد	۵
	جمع	۲۱

این نکته را باید یادآور شد که بدیهی است مقالات چاپ شده به عنوان نخستین اثر از این نوع در ایران، دارای ایراداتی است که با گذشت زمان برطرف خواهد شد، اما آغاز این حرکت که مقالات به‌روز، فشرده و جامعی را در قالب مشخص، در دسترس پژوهشگران و عموم جامعه قرار می‌دهد، در نوع خود، کار بزرگی به شمار می‌رود که امید است ادامه یابد.